

Сидоренко В.В.

АКМЕОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ ВЗРОСЛЫХ

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященный разработке технологии научно-методического сопровождения профессиоогенеза педагогических работников в системе последипломного образования. Осуществляется экспликация базовых понятий «профессиоогенез педагогических работников», «технология обучения взрослых», «акмеологические технологии», «акмеограма». Описаны акмеологические технологии непрерывного профессионального развития педагогов в течение межкурсового периода. Рассматривается акмеограма как средство стимулирования и перманентного мониторинга акмединамики педагогического мастерства, что способствует формированию специалиста информационного общества как субъекта собственного самосовершенствования до уровня высоких профессиональных достижений.

Ключевые слова: образование взрослых, система последипломного педагогического образования, педагогический профессиоогенез, научно-методическое сопровождение, дифференцированное акмеологическое пространство, межкурсовой период, акмеограма, индивидуальная образовательная траектория, акмеологические технологии, самотрансценденция.

Sydorenko V.

ACMEOLOGICAL TECHNOLOGIES IN ADULT EDUCATION

This article continues the series of publications of the author, devoted to the development of technology scientific and methodological support professional development teaching staff at post-graduate education. Done explication of the basic concepts of «pedagogical profesiohenez», «adult learning technology», «acmeological technology», «akmeohrama».

Acmeological studied technology of continuous professional development of teachers throughout mizhkursovoho period, aimed at providing personal and professional skills as a subject specialist vocational and educational activities, the development of its internal capacity, adaptive capacity, the search for effective ways professional development individual educational trajectory fulfillment at professional and personal acme. Acmeological technology in adult education grounded as a factor improving the quality and efficiency of post-graduate education, increase in demand for educational services, changing motivational readiness and ability of teaching staff to lifelong learning.

Among the educational technologies acmeological professional development considered acmeological design acmeological analysis, acmeological examination, akmetektonichnyy analysis, acmeological modeling, drafting akmeohramu, trainings acmeological.

Akmeohramu defined as a means to stimulate and permanent monitoring acme speakers pedagogical skill that enables the formation of specialist information society as the subject of his own self to the highest level of professional achievement. The comparative analysis akmeohramy profesiogram and the professional development of teachers. The variant akmeohramu, including analysis of types of professional and educational activities, its purpose, motive, means, structure, functions, algorithms, operations and transactions acmeological description invariants of subjective characteristics of professional and educational activities in its qualities.

Key words: adult education, postgraduate education system, teaching profesiohenez, scientific and methodological support, differentiated acmeological space, mizhkursovyy period akmeohrama, individual educational trajectory, acmeological technology, self-transcendence.

Подано до редакції 26.04.2016.

УДК 378.637

© 2016

Чжан Цзинцзін

МИСТЕЦЬКА РЕФЛЕКСІЯ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ

В статті розкриті особливості мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики та розроблена концептуальна модель мистецької рефлексії. Мистецька рефлексія вчителя музики розглядається як процес, що відображає Я-концепцію вчителя музики та відбувається під час музичного сприймання, музичного виконання та музичної творчості, який безпосередньо впливає на формування мистецько-педагогічної самосвідомості і за рахунок зворотного зв'язку на Я-концепцію майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: майбутній вчитель музики, мистецька рефлексія, концептуальна модель.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток творчо-інтелектуального потенціалу нової генерації педагогічних кадрів вимагає від вищої школи інноваційних підходів до фахової підготовки вчителів музики. Усвідомлення особистістю майбутнього вчителя музики власного професійного розвитку в якості педагога-музиканта, його саморегуляція щодо набуття мистецько-виконавських знань і умінь, здатність до аналізу власного мистецько-педагогічного розвитку є можливими лише за умови цілеспрямованого формування мистецької рефлексії у процесі фахової підготовки студентів на факультетах мистецтв.

У своєму теоретичному, концептуальному розумінні мистецька рефлексія як і загальна рефлексія виступає формою активного переосмислення людиною тих чи інших змістів власної індивідуальної свідомості, музичного виконавства, творчості та спілкування в процесі мистецько-музичної діяльності. У широкому практичному сенсі мистецька рефлексія розглядається як здатність людини до самоаналізу, осмислення та переосмислення своїх предметно-соціальних відносин з навколишнім світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У мистецько-педагогічній практиці питання формування мистецької рефлексії у майбутніх вчителів музики частково висвітлені у наукових дослідженнях таких авторів як: Е.Абдуллін, Б.Брилін, А.Козир, В.Орлов, Г.Падалка, І.Парфентьева, О.Рудницька та ін. В той же час, поза увагою дослідників лишається розробка концептуальної моделі "мистецької рефлексії" майбутнього вчителя музики.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розкриття особливостей мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики та розробка відповідної концептуальної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження... На визначенні провідної ролі рефлексії у процесі мистецького навчання наголошує Г.Падалка [10, с. 158], адже рефлексія впливає на процес самоаналізу, самопізнання власного внутрішнього життя майбутніх учителів музики у зіставленні з переживаннями щодо осягнення твору мистецтва. З цих позицій в процесі рефлексування відбувається зіставлення цінностей особистісного світу студентів із світоглядними установками, відтвореними в мистецтві. З огляду на те, що в процесі мистецького навчання відбувається осягнення, насамперед, естетичної цінності художніх творів, позиція про необхідність стимулювання адекватних емоційних переживань у ситуаціях передачі та внутрішнього сприйняття цінностей набуває дієвого значення у забезпеченні аксіологізації навчання.

На думку О.Олексюк, особистісну концепцію взаємодії музиканта-педагога зі світом і професійною дійсністю в цілому характеризують рефлексивні (ціннісні орієнтації, смаки, ідеали) і нерефлексивні (світоглядні установки і переконання) нормативно-регулятивні механізми. Саме вони спрямовують духовну активність особистості музиканта-педагога і вважаються оціночною передумовою вибору, здійснення життєвих і професійних значущих цінностей [9, с. 96].

Моделювання трактують як репродукування (відтворення) характеристик певного об'єкта на інший об'єкт, що є моделлю спеціально створеною для їх вивчення. В процесі розвитку поняття "моделювання" підкреслюється, що метод моделей базується на аналогії функцій, які здійснюються об'єктами різної природи [12, с. 289]. Також моделювання розглядають як науковий метод непрямого дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне, через дослідження їхніх моделей – предметних, знакових чи розумових систем, що відповідно відтворюють, імітують чи відображають певні характеристики (властивості, ознаки, принципи внутрішньої організації) оригіналів [11, с. 392].

Модель виступає прототипом, який є дещо зручнішим для вивчення або засвоєння і таким, що дає можливість переносити отримані при цьому знання на вихідний об'єкт. Використовуються такі види моделей: моделі як зразки, що включають в себе систему ознак, притаманних ідеальному еталону; моделі як структура, дія, механізм, що забезпечує функціонування і розвиток створюваної системи [5, с. 63].

У нашому дослідженні в широкому розумінні моделювання є відправною точкою розробки концепції мистецької рефлексії вчителя музики. Моделювання у вузькому значенні використовується нами як спеціальний спосіб пізнання, при якому одна система відтворюється іншою, зокрема при створенні концептуальної моделі мистецької рефлексії вчителя музики.

Зазначимо, що особистісно-професійний розвиток до рівня професіонала можливий лише при наявності продуктивної Я-концепції, тобто стійкої свідомої та такої, що переживається як неповторна система уявлень суб'єкта про самого себе, на основі чого він будує свої відносини та взаємодію. Я-концепція – цілісний образ власного Я (хоча можуть бути і внутрішні протиріччя). Вона виступає як установка по відношенню до самого себе та включає наступні компоненти: когнітивний (образ власних якостей, здібностей, соціальної значимості тощо, тобто прояв самосвідомості), емоційний (самоповага, себелюбство тощо), оцінно-вольовий (прагнення завоювати повагу) [3, с. 275].

На думку А.Деркача, розвиток професіоналізму особистості передбачає гармонійність Я-ідеального, Я-теперішнього та Я-майбутнього. Адекватність Я-теперішнього зумовлюється розвинутою системою самооцінки, самоконтролю, рефлексії, Я-ідеальне та Я-майбутнє є стимулом для особистісного розвитку у випадку їх реалістичності та адекватної оцінки власних можливостей.

Розробка концептуальної моделі та структури мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики вимагає, з одного боку, розгляду сутності та особливостей самосвідомості та Я-концепції майбутнього вчителя музики як особистісних утворень, що розвиваються та змінюються в процесі рефлексії, а з іншого – особливостей прояву мистецької рефлексії в трьох основних видах музичної діяльності – музичному сприйнятті, музично-виконавській діяльності та музичній творчості.

Таким чином, узагальнену концептуальну модель мистецької рефлексії вчителя музики як процесу, що відображає Я-концепцію вчителя музики та відбувається під час музичного сприймання, музичного виконання та музичної творчості, яка безпосередньо впливає на формування мистецько-педагогічної самосвідомості і за рахунок зворотного зв'язку на Я-концепцію майбутнього вчителя музики, подано на рис. 1.

Рис. 1. Концептуальна модель мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики (авторська розробка)

В процесі мистецької рефлексії майбутній вчитель музики безпосередньо впливає на формування власної самосвідомості. У наукових дослідженнях самосвідомість визначається як динамічна система уявлень людини про саму себе, усвідомлення нею своїх фізичних, інтелектуальних та інших якостей, самооцінка цих якостей, а також суб'єктивне сприйняття зовнішніх факторів, що впливають на дану особистість [8, с. 113]. Самосвідомість характеризується також своїм продуктом – уявленням про себе, "Я-концепцією", що виникає в процесі соціальної взаємодії як результат психічного розвитку. Отже, мистецько-педагогічна самосвідомість є результатом процесу мистецької рефлексії, тому зупинимось більш ґрунтовно на даному феномені.

Оскільки для професійної самосвідомості вчителя музики родовим є поняття самосвідомості особистості, то можна говорити про співпадіння загальних принципів розвитку, закономірностей, механізмів та структури цих двох категорій. Структура мистецько-педагогічної самосвідомості вчителя музики в загальних рисах співпадає зі структурою самосвідомості особистості та представляє собою взаємодоповнює сполучення трьох підструктур: когнітивної, афективної та поведінкової. Змістові характеристики кожної підструктури мистецько-педагогічної самосвідомості вчителя включають в себе специфічні характеристики, що зумовлюють саморозвиток та реалізацію вчителя у професійній діяльності.

Таким чином, мистецько-педагогічна самосвідомість вчителя музики – це усвідомлення педагогом себе в таких системах: музично-педагогічної та мистецько-творчої діяльності; музично-педагогічного та мистецького спілкування та власної особистості.

При дослідженні самосвідомості виокремлюється проблема дієвого та рефлексивного Я. Ця відмінність була введена У. Джемсом, який виокремив в особистісному Я два елементи – Я-що усвідомлює, тобто Я як суб'єкт активності та Я як об'єкт [4]. Така відмінність є умовною: у реальному психічному житті ці дві сторони самосвідомості злиті та створюють єдине ціле. Я як об'єкт існує лише у процесах свідомості та є змістом цих процесів тією мірою, якою суб'єкт може усвідомлювати самого себе [2].

Відтак, поділяти результат та процес усвідомлення себе можна лише умовно. Людина як індивід, суб'єкт різних видів діяльності є активною дієвою особою, що реалізує власні плани, змінює світ та себе. В процесі відображення людиною самої себе (самовідображення) формується образ Я. Поряд з Я як суб'єктом, активним, діючим та суб'єктивним, підкреслює І. Кон, необхідно виокремити Я як об'єкт сприйняття, мислення, тобто

об'єктивне, рефлексивне, категоріальне Я, або образ Я, поняття Я, Я-концепцію [7].

Мистецька рефлексія майбутнього вчителя музики – це метапроцес усвідомлення власних психічних станів і процесів у широкому системному контексті, що включає оцінку музично-виконавських та музично-педагогічних ситуацій і дій, знаходження прийомів і операцій вирішення творчих задач. Згідно концептуальної моделі мистецька рефлексія проявляється в процесах музичного сприйняття, музично-виконавської діяльності (створенні музичної інтерпретації) та музично-творчій діяльності вчителя музики.

Музичне сприйняття спрямовано на досягнення багатовимірною культурно-музичного феномена, яким є музичний образ, що несе глибинний сенс і культурний знак, що володіє загальнокультурним значенням та індивідуальною значимістю для кожного слухача музики. Осягнення музичного образу в умовах музичної освіти передбачає можливість вираження в різних видах навчально-виконавської діяльності цього суб'єктивно сприйнятого особистістю музичного образу.

В психології музичного сприйняття структуру перцептивного акту представляють як ієрархію комунікативних рівнів:

- "когнітивний рівень виконавця" (ідея виконавця);
- "поведінково-моторний рівень", на якому ідея перетворюється у звуки;
- "акустичний рівень" (поверхнева структура естетичного повідомлення);
- "рівень сприйняття музики слухачем", рівень надання акустичній матерії значення та організації;
- "рівень розуміння музики слухачем" (на якому відбувається більш або менш адекватне розуміння ідеї виконавця) [6, с. 102].

Також мистецька рефлексія забезпечує ефективність музично-виконавської діяльності майбутнього вчителя музики. Зазначимо, що діяльність музиканта-виконавця має багатокомпонентний склад, зокрема виокремлюють: перцептивний компонент, пов'язаний з відчуттями та сприйняттям музичного твору; мнемонічний, пов'язаний із запам'ятовуванням та уявним відтворенням музики та виконавських рухів; розумовий, пов'язаний зі створенням ідеального (розумового) музичного образу, усвідомленням форми музичного твору; імажинітивний, пов'язаний з уявою, зі "створенням" нового музичного твору або нового образу у новій інтерпретації; руховий, пов'язаний з безпосереднім виконанням музичного твору [13, с. 9].

Провідне місце у діяльності музиканта-виконавця займає робота над музичним твором, створенням власної його інтерпретації. У цьому зв'язку особливу теоретичну та практичну цінність набувають не лише уявлення про психологічний зміст роботи музиканта-виконавця над музичним твором, а й оволодіння методами мистецької рефлексії. Оскільки саме від них залежить як форма та зміст процесу професійного навчання музиканта-виконавця, так і – ширше – уся його професійна діяльність.

Вивченню проблеми творчої особистості у філософській, педагогічній та психологічній літературі приділяється багато уваги (В. Андрєєв, Д. Богоявленська, А. Зак, В. Кан-Калік, Н. Кичук, Н. Кузьміна, А. Лук, С. Сисоева та інші). Більшість авторів погоджуються з тим, що творча особистість – це індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового оригінального. Аналіз основних закономірностей і етапів творчого процесу дозволив ученим зробити висновок, що творчі акти винахідників, вирішення проблем ученими, творча навчальна діяльність учнів, студентів, навчальна науково-дослідницька діяльність мають однакову психологічну структуру: пошуки і комбінації різних елементів, відбір найбільш значущих варіантів, який має за мету досягнення нової якості [5, с. 117].

Плідна, творча діяльність людини відбувається у взаємодії когнітивного, емоційно-особистісного та діяльнісно-поведінкового компонентів її досвіду, а також на думку деяких дослідників має певні рівні. Так, І. Шевченко, Д. Красовський та І. Дмитрук розрізняють три рівні творчої діяльності:

- 1) продуктивний – продуктивне використання репродукції на іншому якісному рівні, з урахуванням власних досягнень;
- 2) проблемний – самостійний вибір засобів реалізації навчально-виховних завдань у нових нестандартних умовах;
- 3) творчий – створення власного стилю діяльності, оригінальних засобів педагогічної практики [14].

Оскільки, творчість педагога-музиканта багато в чому зумовлена специфікою його діяльності, яка має публічний характер, здійснюється у певній аудиторії та вимагає уміння керувати власними почуттями та настроями, то вона, на нашу думку, є важливим напрямом рефлексії майбутнього вчителя музики. Педагогічний процес пов'язаний з постійним творчим пошуком, оскільки вчитель діє в умовах різноманітних педагогічних ситуацій, що постійно змінюються [1, с. 19].

Висновки... Таким чином, розробка концептуальної моделі мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики вимагає, з одного боку, розгляду сутності та особливостей самосвідомості та Я-концепції майбутнього вчителя музики як особистісних утворень, що розвиваються та змінюються в процесі рефлексії, а з іншого – особливостей прояву мистецької рефлексії в трьох основних видах музичної діяльності – музичному сприйнятті, музично-виконавській діяльності та музичній творчості. Узагальнена концептуальна модель мистецької рефлексії

вчителя музики розглядається нами як процес, що відображає Я-концепцію вчителя музики та відбувається під час музичного сприймання, музичного виконання та музичної творчості, яка безпосередньо впливає на формування мистецько-педагогічної самосвідомості і за рахунок зворотного зв'язку на Я-концепцію майбутнього вчителя музики.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності обґрунтування педагогічних умов формування мистецької рефлексії у майбутніх учителів музики.

Використана література:

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки / Л.Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс / пер. с англ. М. Гнедовского, М. Ковальчука. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
3. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО "МОДЭК", 2004. – 752 с.
4. Джемс У. Научные основы психологии / У. Джемс: пер. с англ. / Под ред. Л. Оболенского. – Мн. : Харвест, 2003. – 528 с.
5. Завалко К.В. Самовдосконалення вчителя музики: теорія та технологія / К.В. Завалко. Монографія. – Черкаси : ЧНУ, 2007. – 274 с.
6. Иванченко Г.В. Психология восприятия музыки: подходы, проблемы, перспективы / Г.В. Иванченко. – М. : Смысл, 2001. – 264 с.
7. Кон И. Категория Я в психологии / И. Кон // Психологический журнал. – 1981. – Т. 2, № 3. – С. 25-38.
8. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л.М. Митина. – М. : Логос, 2004. – 320 с.
9. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібник / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
10. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К. : Освіта Україна, 2008. – 274 с.
11. Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
12. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
13. Цигарелли Ю.А. Психология музыкальной деятельности / Ю.А. Цигарелли : Учебное пособие. – СПб. : Композитор, 2008. – 368 с.
14. Шевченко И.П. Подготовка студентов к профессионально-педагогическому творчеству / И.П. Шевченко, Б.Д. Красовский, И.С. Дмитрик. – К. : Наук. думка, 1992. – 148 с.

Чжан Цзинцзин

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ РЕФЛЕКСИЯ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ: КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ

В статье раскрыты особенности художественной рефлексии будущего учителя музыки и разработана концептуальная модель художественной рефлексии. Художественная рефлексия учителя музыки рассматривается как процесс, отражающий Я-концепцию учителя музыки и происходящий во время музыкального восприятия, музыкального исполнения и музыкального творчества, который непосредственно влияет на формирование художественно-педагогического самосознания и за счет обратной связи на Я-концепцию будущего учителя музыки.

Ключевые слова: будущий учитель музыки, художественная рефлексия, концептуальная модель.

Zhang Jingjing

ARTISTIC REFLECTION OF THE FUTURE MUSIC TEACHER: CONCEPTUAL MODEL.

In the article, specific features of artistic reflection of the future teacher of music are considered and conceptual model of artistic reflection is developed. Artistic reflection of the future music teacher is a realization of personal mental states and processes in the broad system context, which include assessment of situations and actions in musical performance and musical teaching, as well as finding techniques and operations of problem solving. Artistic reflection as a personal feature is implemented in various activities; also, it can be formed and developed under the influence of certain social and cultural circumstances, needs and interests of the individual.

Development of conceptual model of artistic reflection of the future teacher of music requires, on the one hand, considering the nature and characteristics of self-consciousness and self-concept of the future teacher of music as personal entities that are being developed and changed in the process of reflection. On the other hand - characteristics of displaying of artistic reflection in three main types of musical activities - musical perception, musical performance and musical creativity. Artistic reflection of music teacher is seen as a process that reflects the self-concept of music teacher and take place during the musical perception, musical performance and musical creativity, which directly influences the artistic and pedagogical self-consciousness and through the feedback on the self-concept of future teacher of music.

Key words: future teacher of music, artistic reflection, conceptual model.

Подано до редакції 26.02.2016.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Є.М.Проворовою